

ІНКЛЮЗИВНІ ВОЛОНТЕРСЬКІ ПРАКТИКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Кравченко Оксана, доктор педагогічних наук, професор, професорка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

У статті узагальнено досвід залучення магістрів соціальної роботи до інклюзивних волонтерських практик у співпраці з громадськими організаціями. Така діяльність сприяє професійному становленню здобувачів, розвитку soft skills, цінностей інклюзії та соціальної відповідальності. Участь у волонтерських проєктах розширює практичний досвід, формує готовність до роботи з різними групами населення та здатність до міжсекторальної взаємодії. Обґрунтовано доцільність зарахування волонтерського досвіду як складника індивідуальної освітньої траєкторії та підвищення якості підготовки майбутніх соціальних працівників.

Ключові слова: соціальна робота, соціальні послуги, волонтерська діяльність, інклюзія, громадські організації, вища освіта

INCLUSIVE VOLUNTEER PRACTICES OF FUTURE SOCIAL WORKERS

Kravchenko Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Social Pedagogy and Social Work Department, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-9732-6546

E-mail: okskravchenko@ukr.net

The article summarizes the experience of involving master's students in social work in inclusive volunteering practices in cooperation with civil society organizations. Such activities serve as a key factor in the professional development of students, as they not only promote the acquisition of practical skills but also foster the development of soft skills, the formation of values of inclusion, social responsibility, and the ability to engage in cross-sectoral cooperation. The involvement of master's students in innovative projects in partnership with civil society organizations enhances their readiness to work with diverse population groups, broadens their practical experience, and strengthens their professional identity.

At the same time, within the framework of inclusive volunteering, higher education students gain practical experience in finding ways and strategies to overcome difficult life circumstances, encounter best practices, and face challenges that arise in communication with clients. This activity, therefore, contributes to the formation of the ability for cross-sectoral cooperation within the community, involving a wide range of social service beneficiaries.

Among the proposals that would facilitate the recognition of master's students' volunteering experience within formal education and expand opportunities for the development of an individual educational trajectory, it is advisable to record the time of volunteer activities and recognize the acquired experience within the framework of non-formal education.

It has been established that cooperation between higher education institutions and the civil sector improves the quality of training of future social workers capable of solving complex specialized tasks in communities regarding social services for citizens. This is achieved through the synergy of efforts between state and non-state organizations, the search for innovative social services and resources

for targeted assistance to individuals in difficult life circumstances, and the promotion of social and economic inclusion in the community.

Keywords: social work, social services, volunteering, inclusion, civil society organizations, higher education.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями.. Законом України «Про соціальні послуги» (2019) громадські організації отримали юридичні засади надавати соціальні послуги, що розширює можливості громади для формування та реалізації системи соціального захисту на локальному рівні. Громадські організації доповнюють діяльність державних установ, тим самим урізноманітнюють спектр соціальних послуг, здійснюють пошук інноваційних форм діяльності, враховуючи потреби жителів громади [6].

Підготовка майбутніх соціальних працівників враховує такі трансформації у сфері соціального обслуговування. У закладах вищої освіти оновлюються освітні програми, з'являються обов'язкові та вибіркові освітні компоненти «Громадські організації у соціальній роботі», «Недержавний сектор у соціальній роботі» та ін., до складу рад роботодавців входять представники громадських організацій, благодійних фондів, реалізуються спільні проекти, базами практики виступають недержавні організації тощо.

Співпраця закладів вищої освіти із громадським сектором дозволяє покращити якість підготовки майбутніх соціальних працівників, здатних розв'язувати складні спеціалізовані задачі в громаді щодо соціального обслуговування громадян у синергії зусиль державних та недержавних організацій, пошуку інноваційних соціальних послуг та ресурсів для адресного надання людині, яка опинилася у складних життєвих обставинах, забезпечення соціальної та економічної інклюзії в громаді.

Аналіз дослідженості проблеми. Вперше до вивчення феномену інклюзивного волонтерства звернулася Н. Коляда. Про співпрацю ЗВО із громадськими організаціями в контексті волонтерської діяльності описує Т. Лях [4]. Роль громадських організацій у підтримці ветеранів у громаді досліджують І. Савельчук та Т. Куниця [7]. Про вплив волонтерської діяльності на професійне становлення соціальних працівників йдеться у працях Л. Гуцуляк [1]. Діяльність Міжнародного товариства Червоного Хреста у сфері соціального захисту узагальнює М. Федоров [9].

Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх соціальних працівників розробляють: Д. Бирик, О. Карагодіна, Н. Коляда, В. Корнешук, В. Поліщук, Л. Романовська, І. Савельчук, Н. Сейко, Т. Семігіна та ін.

Питання соціального обслуговування в громаді вивчають: А. Каркач, Г. Кучер, О. Маловічко, О. Осетрова, І. Саранча, Г. Слованська, О. Столярик, С. Чернета та ін.

Мета статті – узагальнити досвід залучення здобувачів вищої освіти за спеціальністю «І 10 Соціальна робота та консультування» до інклюзивних волонтерських практик у співпраці із громадськими організаціями.

Виклад основного матеріалу. Освітньо-професійна програма підготовки магістрів за спеціальністю «І 10 Соціальна робота та консультування» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини розроблена відповідно до норм законодавства у сфері вищої освіти, Національної рамки кваліфікації, Стандарту вищої освіти, Положення про організацію освітнього процесу в університеті з метою підготовки конкурентоспроможного фахівця у сфері соціального захисту.

Підготовка магістрів із соціальної роботи здійснюється із 2009 р. ОПП «Соціальна робота» зорієнтована на академічну підготовку до реалізації прикладної, управлінської та науково-дослідницької діяльності; на здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у сфері професійної діяльності з соціальної роботи, зокрема соціальної роботи у громаді, соціально-психологічної реабілітації, соціально-

педагогічного патронажу у сфері освіти, молодіжної роботи, соціального менеджменту. ОПП розроблена на принципах системності, наступності, інноваційності та інтегрованості освіти і науки, студентоцентрованості, формування компетентностей здобувачів, урахування потреб, інтересів та вимог стейкхолдерів, збалансованості та реалістичності, гнучкості та мобільності структури ОПП [8].

Увагу зосереджено на практичній підготовці з соціальної роботи, що уможливорює подальшу зайнятість, актуалізує систему професійної самоосвіти та кар'єрного зростання особистості. Мета практичної підготовки полягає в: формуванні практичних навичок із соціальної роботи, вмінні їх застосовувати з метою ефективної професійної, керівної, організаційно-адміністративної, методичної, соціально-педагогічної, реабілітаційної, молодіжної, аналітичної та дослідницької діяльності у сфері соціальної роботи; вдосконаленні навичок теоретичного аналізу проблем соціальної роботи, сприянні формуванню у здобувачів освіти етики дослідника, розвитку здатностей до розробки методології наукового дослідження, навичок планування і здійснення емпіричного дослідження проблематики соціальної роботи із застосуванням різноманітних кількісних та якісних методів дослідження, що дають змогу отримати дані, базовані на доказах, формування навичок аналізу та узагальнення результатів емпіричного дослідження, їх публічної презентації; підготовці майбутнього магістра з соціальної роботи до цілісного виконання функцій соціального працівника, педагога соціального, соціального менеджера, члена міждисциплінарної реабілітаційної команди, фахівця з питань молоді (молодіжного працівника) [8].

Виробнича практика включає два обов'язкових освітніх компоненти: інноваційно-дослідницький та професійно-орієнтований, які є взаємопов'язаними і взаємодоповнюваними, конктеризуються у завданнях: поглиблення і закріплення теоретичних знань з освітніх компонентів, отриманих здобувачами у закладі вищої освіти у період навчання, та застосування їх під час виконання конкретних завдань у соціальних інституціях; здійснення практичної соціальної роботи з різними категоріями населення; набуття професійних якостей майбутнього соціального працівника, які відповідають вимогам сучасного суспільства, а також формування особистісних якостей фахівців; розвиток навичок самостійної науково-дослідницької діяльності магістрів, отриманих на попередніх етапах навчання і формування професійного світогляду на цій основі; формування не лише професійних знань та вмінь, а й міжпрофесійних універсальних навичок «soft skills»; виховання у здобувачів вищої освіти творчого, дослідницького, соціально відповідального підходу до професійної діяльності; формування потреб у самоосвіті, самовихованні та підвищенні своєї кваліфікації [8].

Базами проведення практик виступають державні та недержавні установи соціальної сфери, що надають соціальні послуги, зокрема: органи державної влади та управління соціальною сферою; відділи соціального планування, соціального забезпечення; установи соціального захисту населення; територіальні центри соціального обслуговування (надання соціальних послуг); аналітичні соціальні центри; державні центри зайнятості; центри соціально-психологічної реабілітації населення; громадські і благодійні організації; органи самоврядування та виконавчої влади (адміністративний відділ, відділ кадрів); інклюзивно-ресурсні центри; заклади охорони здоров'я; центри життєстійкості громад; центри ветеранського розвитку; молодіжні центри; заклади загальної та позашкільної освіти.

Поряд із проходженням практики як обов'язкового компоненту магістерської програми, за ОПП створені умови для волонтерської практики на засадах добровільності. Саме такі активності посилюють професійну підготовку майбутніх соціальних

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

працівників, водночас є можливими завдяки співпраці ЗВО із недержавними організаціями.

Схарактеризуємо основні форми такої волонтерської практики.

1) Громадська організація «Шлях добра» активно реалізує групові заняття в рамках проекту «Психологічна стійкість як передумова соціалізації підлітків з інвалідністю». Це ініціатива, спрямована на підтримку розвитку психологічної стійкості у підлітків з особливими потребами, що є важливим кроком на шляху їх соціалізації та інтеграції в суспільство. До проекту долучились магістранти з соціальної роботи. Вони активно займаються волонтерською діяльністю, надаючи допомогу в організації та проведенні занять. Цей досвід є надзвичайно цінним для молодих фахівців, які отримують практичні навички роботи з дітьми та підлітками, що мають особливі потреби.

Ця громадська організація реалізує ще проект «EU4Youth – Працевлаштування молоді в час кризи: програма персональних асистентів для підтримки осіб з аутизмом, інтелектуальними порушеннями та психосоціальною інвалідністю в Україні» за підтримки ВГО «Коаліція захисту прав осіб з інвалідністю внаслідок інтелектуальних порушень». До реалізації проекту залучені магістранти із соціальної роботи, які пройшли дистанційний навчальний курс та надавали послуги людям з інтелектуальними порушеннями у якості волонтера або персонального асистента.

2) У 2025 р. реалізується спільний проект за підтримки Фонду Abilis «Підтримка менторів із числа людей з порушенням слуху» у співпраці з Уманською територіальною організацією українського товариства глухих. Мета проекту – покращення якості життя 84 людей з порушенням слуху в Уманській міській територіальній громаді шляхом підвищення рівня безпеки та посилення їх соціальної активності. Для досягнення мети проекту підготовлено 14 менторів з числа осіб з порушенням слуху, кожен з яких буде підтримувати ще по 5 осіб. Ці ментори будуть мотивувати інших до активної соціальної діяльності – сприяти розвитку навичок самостійної та групової роботи, лідерських якостей, навичок проектної діяльності, сприяти вирішенню потреб людей з порушенням слуху. До організації та проведення заходів в якості волонтерів залучено 6 студентів Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, що дозволило їм краще розуміти потреби людей з інвалідністю та втілювати основні підходи соціальної інклюзії у своїй роботі.

3) На виконання плану заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року на факультеті соціальної та психологічної освіти проводились курси з вивчення української жестової мови. Це для здобувачів – практичний досвід, вони змогли зрозуміти, наскільки глибоким і складним є світ спілкування глухонімих людей, а також це прекрасна можливість передати набуті знання і навички наступному поколінню молодих спеціалістів.

4) ГО «Канівська організація для людей з інвалідністю «Відродження» щорічно проводить фестиваль творчості для людей з інвалідністю «Дніпровські хвилі». Учасниками фестивалю є здобувачі факультету соціальної та психологічної освіти, які мають можливість долучитися до інклюзивного заходу і на практиці співпрацювати із людьми з інвалідністю з різними нозологіями, волонтерами фестивалю.

5) Програма ЮНІСЕФ Україна впроваджує проект «Розширення можливостей для дітей і молоді через навчання, розвиток навичок та UPSHIFT», яку реалізує ГО «СКЦ «Задзеркалля» у регіонах з високою концентрацією внутрішньо-переміщених осіб (Кіровоградська область, Черкаська, Вінницька область). До проекту долучився Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, на базі якого був створений дитячий інклюзивний простір. Із дітками щоденно проводились соціально-

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

емоційні навчальні заходи з метою впровадження компоненту «Підтримка дітей та молоді через соціально-емоційну освітню діяльність та взаємодію «рівний-рівному». Відвідувачами дитячого простору стали також діти з особливими освітніми потребами. Здобувачі вищої освіти зі спеціальності «І 10 Соціальна робота та консультування» працювали волонтерами на локації, тим самим формували як фахові компетентності, так і результати навчання щодо соціальної роботи з дітьми в умовах соціально-емоційного навчання [2].

6) У межах програми UPSHIFT, яку в Черкаській області реалізує ГО «СКЦ Задзеркалля», за підтримки ЮНІСЕФ та уряду Японії, студентською молоддю факультету соціальної та психологічної освіти був реалізований проєкт «Відкритий світ», який спрямований на соціалізацію дітей з інвалідністю у суспільстві. Проєкт включає різні заходи спрямовані на створення комфортного інклюзивного середовища та налагодження зв'язків між дітьми з інвалідністю та їхніми однолітками без інвалідності. Проєкт реалізований на базі Центру комплексної реабілітації для дітей з інвалідністю «Пролісок» [3].

7) Здобувачі вищої освіти щорічно працюють волонтерами Центру дозвілля та відпочинку для дітей «Барвограй» у місті Умань. Центр реалізує комплексну програму, що включає культурно-дозвілєві, спортивні та соціальні заходи. Через тематичні зміни, майстер-класи, конкурси, спортивні турніри та інші активності центр сприяє розвитку творчих здібностей дітей, формуванню патріотичної свідомості, вихованню поваги до праці та популяризації здорового способу життя. Особлива увага приділяється дітям із соціально вразливих категорій – внутрішньо переміщеним особам, дітям з інвалідністю, малозабезпеченим і багатодітним сім'ям. Діяльність Центру «Барвограй» є прикладом успішного соціального партнерства між місцевою владою, навчальними закладами та громадськими організаціями. Під час проходження такої волонтерської практики студенти не лише здобувають цінний професійний досвід, а й роблять вагомий внесок у соціально-виховну роботу громади.

Створені умови у закладі вищої освіти для залучення майбутніх соціальних працівників як волонтерів до інклюзивних проєктів у співпраці з громадськими організаціями посилює практикоорієнтовану професійну підготовку зі спеціальності «І 10 Соціальна робота та консультування». Поряд із виробничою практикою такі активності дозволяють без формалізованих завдань і звітності мати альтернативу та вільний простір для «прокачування» набутих результатів навчання та м'яких навичок під час вивчення обов'язкових освітніх компонентів за ОПП «Соціальна робота». Разом з тим в умовах інклюзивної волонтерської практики здобувачі вищої освіти отримують практичний досвід пошуку шляхів та стратегій виходу із складних життєвих обставин, мають взірці кращих практик та стикаються із труднощами, які виникають у комунікації з клієнтами. Тим самим, така діяльність дозволяє формувати здатність між секторальної співпраці в громаді з широким колом бенефіціарів сфери соціального обслуговування.

Серед пропозицій, які сприятимуть врахуванню волонтерського досвіду магістрів в умовах формальної освіти, розширюватимуть можливості для формування індивідуальної освітньої траєкторії здобувачів вищої освіти за ОПП «Соціальна робота», доцільно здійснювати облік часу волонтерської діяльності та визнавати набутий досвід у межах інформальної освіти.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Аналіз змісті і спрямованості освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності «І 10 Соціальна робота та консультування» в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини засвідчує її системний, інноваційний та практикоорієнтований характер. Програма забезпечує формування фахових,

міжпрофесійних та дослідницьких компетентностей майбутніх соціальних працівників, відповідає сучасним викликам суспільного розвитку й вимогам національного та міжнародного освітнього простору.

Програма передбачає виробничі практики – інноваційно-дослідницьку та професійно-орієнтовану. Водночас зреалізовується інклюзивна волонтерська практика у співпраці з державними й недержавними соціальними інституціями, яка виступає ключовим чинником професійного становлення здобувачів, оскільки сприяє не лише набуттю практичних умінь, а й розвитку soft skills, формуванню цінностей інклюзії, соціальної відповідальності та здатності до міжсекторальної співпраці. Залучення магістрів до інноваційних проєктів у партнерстві з громадськими організаціями посилює їхню готовність до роботи з різними категоріями населення, розширює практичний досвід і закріплює професійну ідентичність.

Перспективами подальших досліджень є вивчення зарубіжного досвіду практико орієнтованих освітніх програм магістрів із соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гуцуляк Л.І. Вплив волонтерської діяльності на професійне становлення майбутніх соціальних працівників. *Ввічливість. Humanitas*. Випуск 3. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2023. С. 3-7. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.1>
2. Кравченко О., Войтовська А. Підтримка дітей та молоді через соціально-емоційну освітню діяльність (на прикладі реалізації проєкту «Розширення можливостей для дітей і молоді через навчання, розвиток навичок та UPSHIFT» Молодіжним центром «Start» УДПУ імені Павла Тичини). *Social Work and Education*. 2025. Vol. 12. No. 2 pp. 215-223. DOI: 10.25128/2520-6230.25.2.7
3. Кравченко О., Підвальна Ю., Дзиговський А. Проєктна діяльність у підготовці майбутніх соціальних працівників. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць*. Вип. 28. Кн. 1. 2024. С. 225-239. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-225-239>
4. Лях Т., Лютий В. Волонтерська діяльність студентів як шлях до їхньої активної участі у суспільному житті громади. *Vvichlyvist. Humanitas*. 2024. (3). С. 68-76.
5. [Про волонтерську діяльність](#). Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI
6. [Про соціальні послуги](#). Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII
7. Савельчук І.Б., Куниця Т.Ю. Волонтерство як ресурс територіальних громад у сфері соціальної підтримки ветеранів. *Наукові інновації та передові технології*. 7(47).. 2025. С. 1867-1879. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-1867-1879](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-1867-1879)
8. Факультет соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Офіційний сайт. <https://fspu.udpu.edu.ua/>
9. Федоров М. До історії Українського Товариства Червоного Хреста. *Роль персоналії в історії професійної соціальної роботи*. кол. моногр. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини; [А. Войтовська, Л. Гасанова, І. Гончар, [та ін.] ; за ред. О. О. Кравченко. Умань : Компринт, 2024.

REFERENCES

1. Hutsuliak L.I. Vplyv volonterskoi diialnosti na profesiine stanovlennia maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv. Vvichlyvist. Humanitas. Vypusk 3. Kyiv: Vydavnychiy dim «Helvetyka», 2023. S. 3-7. URL: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2023.3.1>
2. Kravchenko O., Voitovska A. Pidtrymka ditei ta molodi cherez sotsialno-emotsiinu osvitu diialnist (na prykladi realizatsii proiektu «Rozshyrennia mozhlyvostei dlia ditei i molodi cherez navchannia, rozvytok navychok ta UPSHIFT» Molodizhnym tsentrom «Start» UDPU imeni Pavla Tychyny). Social Work and Education. 2025. Vol. 12. No. 2 pp. 215-223. DOI: 10.25128/2520-6230.25.2.7
3. Kravchenko O., Pidvalna Yu., Dzyhovskiy A. Proiektna diialnist u pidhotovtsi maibutnikh sotsialnykh pratsivnykiv. Teoretyko-metodychni problemy vykhovannia ditei ta uchnivskoi molodi: zb. nauk. prats. Vyp. 28. Kn. 1. 2024. S. 225-239. DOI: <https://doi.org/10.32405/2308-3778-2024-28-1-225-239>
4. Liakh T., Liutyi V. Volonterska diialnist studentiv yak shliakh do yikhnoi aktyvnoi uchasti u suspilnomu zhytti hromady. Vvichlyvist. Humanitas. 2024. (3). S. 68-76.
5. Pro volontersku diialnist. Zakon Ukrainy vid 19.04.2011 № 3236-VI
6. Pro sotsialni posluhy. Zakon Ukrainy vid 17.01.2019 № 2671-VIII
7. Savelchuk I.B., Kunytsia T.Iu. Volonterstvo yak resurs terytorialnykh hromad u sferi sotsialnoi pidtrymky veteraniv. Naukovi innovatsii ta peredovi tekhnolohii. 7(47).. 2025. S. 1867-1879. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7\(47\)-1867-1879](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2025-7(47)-1867-1879)
8. Fakultet sotsialnoi ta psykhologichnoi osvity Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny. Ofitsiyni sait. <https://fspu.udpu.edu.ua/>
9. Fedorov M. Do istorii Ukrainskoho Tovarystva Chervonoho Khresta. Rol personalii v istorii profesiinoi sotsialnoi roboty. kol. monohr. / MON Ukrainy, Umanskyi derzh. ped. un-t imeni Pavla Tychyny; [A. Voitovska, L. Hasanova, I. Honchar, [ta in.] ; za red. O. O. Kravchenko. Uman : Kompynt, 2024.